

Šį trimis kalbomis spausdintą laikraštį, nors ir stokoiant apie jį detalesnių bibliografinių duomenų, reikia įtraukti į lietuvių nacionalinę bibliografiją.

Carinės cenzūros uždraustų knygų katalogas

Rusų bibliografijos istorijos tyrinėtojas N. Zdobnovas savo veikalė „Rusų bibliografijos istorija iki XX amžiaus pradžios“¹, nagrinėdamas uždraustų ir nelegalių spaudinių bibliografiją, nurodo „užsienio“ cenzūros paruoštą „Knygų lenkų ir žemaičių kalbomis abėcėlinį katalogą“². Jame registruojami 1830—1869 m. leidiniai. Pagrindinę katalogo dalį sudaro spaudiniai lenkų kalba. Draudžiamųjų lenkiškų knygų kataloge yra istorinių veikalų, ypač apie T. Kosčiušką, 1830—1831 ir 1863 m. sukilimus, didelis pažangaus lenkų politinio veikėjo ir įžymaus mokslininko J. Lelevelio veikalų sąrašas ir kt. Į katalogą įtraukta daug grožinės literatūros ir literatūros istorijos veikalų — keliolika A. Mickevičiaus kūrinių leidimų ir darbų apie poetą, J. Slovackio kūriniai, Bairono ir M. Lermontovo kūrinių vertimai į lenkų kalbą ir kt. — iš viso apie 1800 vienetų. Kai kurie spaudiniai visiškai uždrausti, kiti draudžiami visuomenei, kai kurie leidžiami išimties keliu.

Lietuvių bibliografijos istorijai iki šiol nebuvo žinomas tame kataloge (179—180 psl.) išspausdintas lietuviškų, vadinamų žemaitiškų (на жмудском языке) knygų sąrašas. Jame užregistruota dešimt iki 1864 m. su carinės cenzūros leidimu Vilniuje išspausdintų knygų ir viena pasirodžiusi Suvalkuose. Uždraustų knygų sąraše daugiausia randame elementorių: A. Suskevičiaus „Abecėla arba Lementorus del mažu Vajkelu“³ (1863), T. Juzumavičiaus „Didesis Elementorius“ (1860), „Lamentorjus Lituwizskas diei Mažu Wajku“ (Suvalkai, 1859), „Lamentorius Łankiszko-Lituwizskas“ (1862), „Mokslas... diei mažu Wayku“ (1864). 1864 m. Vilniuje ta pačia antrašte pasirodė du elementoriai. Matyti buvo uždrausti abu leidiniai. Be to, į draudžiamųjų knygų sąrašą įtraukta M. Valančiaus „Zemajcziu Wiskupiste“, keletas religinių knygų: 1818 m. išleista knyga „Balsas szirdies“, 1844 m. „Kantyczkos“, „Kialetas žodziu aplink Szkapleriu“ (1861) ir „Rožanczius“ (1864). „Zemajcziu Wiskupiste“ ir religinės knygos („Balsas“, „Kantyczkos“, „Rožanczius“) buvo uždraustos, greičiausiai, 1865 m. pasirodžiusio straipsnio „Keletas žodžių apie žemaitišką liaudies knygas“⁴ poveikyje. Tame straipsnyje buvo įrodinėjama, kad minėtose religinėse knygose yra prieš carinę Rusiją nukreiptų politinių tendencijų, kurias, esą, skleidžia lenkų interesais katalikų dvasi inkai.

V. Biržiška „Lietuvių bibliografijoje“ (D. 2, 1924) nurodo, kad M. Valančiaus „Zemajcziu Wiskupiste“, „Balsas szirdies“, „Kantyczkos“ ir „Rožanczius“ buvo uždraustos Muravjovo įsakymu 1865.11.4.

Prie kiekvienos knygos aprašo duota tokia taktaba: „Anksčiau cenzūros leista. Nuo 1864 m. besąlygiškai uždrausta. Vyriausias Siaurės Vakarų krašto viršininkas“ (Позвол. в прежн. врем. Запр. безусл. с 1864 г. (Гл. Н. С. 3. к). „Lamentorjus Lituwizskas“ (1859) buvo uždraustas 1867 m.

¹ Здобнов Н. История русской библиографии до начала XX века. 2-ое изд. М., 1952. с. 327.

² Алфавитный каталог книг на польском и жмудском языках, запрещенным вполне и дозволенным с исключениями с 1830 по июнь месяц 1869 года включительно. Тип. Минист. внутр. дел, 1870. 180 с.

³ Кnygų antraštės nurodomos tokia rašyba, kaip kataloge.

⁴ Несколько слов о жмудских народных книгах. — В кн.: Шолкович С. Сборник статей разъясняющих польское дело по отношению к Западной России. Вып. 2. Вильня, 1887, с. 405—423. — Подпись: В. К-на.

Lietuviškų knygų sąrašo pabaigoje pridėta pastaba, kuri primena cenzūros darbuotojams, kad 1865 m. buvo uždraustos lietuviškos knygos lotyniškomis raidėmis ir kad tas draudimas galiojās ir tuo metu⁵.

Carinės cenzūros draudžiamų lietuviškų knygų sąrašas buvo sudarytas politiniais motyvais ir susijęs su lietuviškų knygų, spausdintų lotyniškomis raidėmis, persekiojimu. Carinė administracija, norėdama greičiau įpratinti gyventojus skaityti rusišku šriftu, uždraudė anksčiau išleistus elementorius, neatsižvelgdama į jų turinį. Religiniai leidiniai buvo uždrausti tiksliai tie, kuriuose buvo rasta tendencijų prieš carinę Rusiją. Šis lietuviškų knygų sąrašas savo metu buvo naudojamas carinės cenzūros darbuotojų jų praktiniame darbe ir visuomenei nebuvo žinomas. Šiandien jis turi istorinę vertę kaip lietuvių spaudos persekiojimo dokumentas ir yra bene vienintelis žinomas iki 1904 m. carinės cenzūros išspausdintas uždraustų lietuviškų knygų sąrašas.

Truputis žinių apie J. Jablonskio biblioteką

Tyrinėjant žymaus lietuvių kalbi inko J. Jablonskio mokslinę ir kultūrinę veiklą, tenka atkreipti dėmesį į jo biblioteką, kurioje buvo vertingų lietuviškų rankraščių ir retų spaudinių. J. Jablonskio biblioteka jau XIX a. pabaigoje buvo turtingas lietuviškų spaudinių rinkinys.

Yra žinoma, kad J. Jablonskis turėjo kai kurių retų rankraščių. Pvz., jis turėjo 1851 m. rankraštį „Trets-dwejats łaksztu ape Zemajtiu niekniekus“, kuriame buvo surinktos įvairios žinios apie lietuvių rašytojus¹. J. Jablonskis turėjo S. Daukanto tautosakos rinkinį „Pasakos Massiū, surasztyos 1835 metuose“. Šį rankraštį jis vėliau padovanojo Lietuvių mokslo draugijai². Be abejo, įvairių rankraščių jis turėjo ir daugiau.

Apie J. Jablonskio bibliotekos retesnes lietuviškas knygas duomenų pateikia jo laišakai bei kai kurie bibliografijos šaltiniai.

Senas lietuviškas knygas J. Jablonskis rinkdavęs iš Lietuvos kaimo žmonių. Laiške lenkų kalbininkui J. Karlovičiui jis minėjo 1600, 1653 ir 1701 m. lietuviškus leidinius, „surastus lietuvių pirkiose“³. Tos knygos buvo su dideliais defektais, ir jų autorius, antraštes bei leidimo duomenis J. Jablonskis nustatė, pasinaudojęs M. Stankevičiaus darbu „Lietuvių bibliografija“ („Bibliografia litewska“, Kraków, 1889).

Tikslesnių duomenų apie dalį J. Jablonskio knygų duoda 1895 m. spaudos parodos katalogas.

1895 m. vasario 19 — birželio 15 dienomis Peterburge buvo atidaryta Pirmoji visos Rusijos spaudos paroda. Peterburgo lietuvių iniciatyva joje buvo eksponuoti ir lietuviški spaudiniai. Lietuviški eksponatai buvo gauti iš Vilniaus Viešosios bibliotekos fondų ir kai kurių privačių asmenų (E. Volterio, S. Baltramaičio ir kt.). Savo knygų, kaip nurodo Spaudos parodos katalogas⁴, buvo atsiuntęs ir Mintaujos gimnazijos mokytojas J. Jablonskis (Obuolaitis). Jis atsiuntė parodai šias knygas: 1) Dowydaitis J. Sziauleniszkis Senelis (D. 1—3. Vilnius, 1861—1864); 2) Prisiwertimas grieszna žmogaus ing Diewa (Ryga, 1863); 3) Atsiminimas da geroje adijnoje (Ryga, 1863); 4) Nusidawimas biedna Joniuka (Ryga,

⁵ Примечание. На основании распоряжения Генерал-Адъютанта Кауфмана в 1865 году запрещены вообще всякие жмудские книги, напечатанные латинскими, а не русскими буквами. Подобное запрещение в полной силе и в настоящее время.

¹ Zr. „Varpas“, 1893, Nr. 12, p. 183. Taip pat kn.: Jablonskis J. Raštai. T. 1. K., 1933, p. 38.

² Zr. „Lietuvių tauta“, kn. 2, d. 3, 1914, p. 446.

³ J. Jablonskio laiškas J. Karlovičiui. — „Kalbotyra“, t. 5, 1962, p. 117.

⁴ Образцы инородческой печати западной России. Каталог. СПб., 1895, с. 49.